

UOT: 338.43

RESPUBLİKAMIZDA ARIÇILIQ TƏSƏRRÜFATLARININ İNKİŞAF
PERSPEKTİVLƏRİ

Y.Ə. HÜMBƏTOV

Azərbaycan ET İpəkçilik Institutu

Ariçiliq təsərrüfatlarına dövlət dəstəyi artırılarsa, bu sahədə olan nöqsan və çatışmamazlıqların aradan qaldırılması yolu ilə daha yüksək göstəricilərin əldə olunması mümkündür. Bunun üçün respublikamızın təbii iqlim şəraiti və bitki örtüyünün zəngin olduğu ərazilərində iri ixtisaslaşdırılmış ariçiliq təsərrüfatları yaradılmalıdır.

Açar sözlər: Ariçiliq təsərrüfatı, maliyyə dəstəyi, aqrar sektor, sahibkarlıq

Respublikamızda ariçiliq təsərrüfatlarının böhranlı vəziyyətdə olması ilk növbədə onların yaradılması və inkişafı zamanı qarşıya çıxan bir sıra problemlərlə bağlıdır. Bu problemlərə maddi bazanın köhnə olması, təsərrüfatların ən xırda avadanlıq və ləvazimatlarla təmin olunmaması, təsərrüfatlara xidmət göstərən infrastrukturun lazımi səviyyədə olmaması və ya tamamilə mövcud olmaması, təsərrüfatların təşkili və idarə edilməsi, maliyyə təminatının aşağı səviyyədə olması, bu sahədə bazar iqtisadiyyatının aparıcı qüvvəsi olan sahibkarlığın zəif inkişafı, ariçiliq məhsullarının satışının düzgün təşkil olunmaması, dövlət tərəfindən dəstəyin və tənzimləmənin zəif olması və s. səbəbləri aid etmək olar.

Lakin son illərdə ölkəmizdə aparılan iqtisadi islahatların genişlənməsi və bu sahənin inkişafını nəzərdə tutan 02 fevral 2009-cu il tarixli "Ariçiliq haqqında" qanunun qəbul edilməsi Azərbaycan Respublikasında ariçiliqin təşkilinin hüquqi və iqtisadi əsaslarını müəyyən etmiş və bu sahədə münasibətlərin tənzimləməsinə şərait yaratmışdır.

Azərbaycan respublikasında hüquqi və fiziki şəxslərin, əcnəbilərin, vətəndaşlığı olmayan şəxslərin, xarici hüquqi şəxslərin müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada həvəskar və peşəkar ariçiliqlə məşğul olmaq hüququ vardır. (1) səh.1-7

Bu gün respublikamızda ariçiliqin inkişafına dair xüsusi dövlət proqramları hazırlanmış və həyata keçirilməkdədir. Ölkəmizdə ariçiliqin inkişafına dair dövlət proqramlarının həyata keçirilməsinə elmi-tədqiqat müəssisələri və təcrübə stansiyaları, onların arıxanaları, damazlıq ariçiliq təsərrüfatları və peşəkar ariçiliqlə məşğul olan ariçiliq təsərrüfatları cəlb olunurlar.

Mütərəqqi dünya ariçiliqı ilə müqayisədə ariçiliqin Respublikamızda mövcud durumu hələlik aşağı səviyyədədir. Odur ki, inkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatı ölkələrində fəaliyyət göstərən ariçiliq təsərrüfatlarının formalaşması xüsusiyyətlərinin nəzərdən keçirilməsi, onların dünyada olan mütərəqqi formalarının və optimal strukturlarının, habelə biznes təcrübələrinin təhlil olunaraq və öyrənilərək, milli xüsusiyyətləri nəzərə

almaqla ölkəmizdə geniş tətbiq edilməsi üçün kompleks tədbirlər proqramının hazırlanması zəruridir.

Son illərdə Respublikamızda kənd təsərrüfatı sahələrindən biri olan ariçiliq təsərrüfatları bu gün özünün yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Azərbaycanda ariçiliqlə məşğul olan bölgələrin təbii-iqlim şəraiti və bitki örtüyü müxtəlifdir. Azərbaycan florasında nektar ifraz edən və çiçək tozu verən 500-ə yaxın bitki növü müəyyən edilmişdir. Bunlarda 30%-dən çoxu balverən bitkilərdir. Bütün bunlar sübut edir ki, Azərbaycan zəngin bitki örtüyünə malikdir. Respublikamızda ariçiliq təsərrüfatlarının yaradılması üçün əlverişli şəraitin olması və bu zənginlikdən yararlanmaqla bitki örtüyünün zəngin olduğu ərazilərdə arıxanaların yerləşdirilməsi mümkündür. Odur ki, ariçiliq təsərrüfatlarının regionlar üzrə yerləşdirilməsi həyata keçirilməzdən əvvəl regionların bitki örtüyünün əsas olaraq götürülməsi vacib şərtlərdən biridir.

Ariçiliq təsərrüfatlarında əmək məhsuldarlığını yüksəltmək, mütərəqqi üsulları tətbiq etmək, istehsalat texnologiyasını təkmilləşdirmək və məhsulun keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün ixtisaslaşmanın həyata keçirilməsi zəruridir." (3, s. 410)

Aqrar bölmə ölkədə iqtisadi və sosial proseslərə təsir edir, əhalinin ərzaq məhsullarına, sənayenin bir sıra sahələrinin, xüsusilə də yüngül və yeyinti sənayesinin xammallara olan tələbatının ödənilməsində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Odur ki, bu sahənin daim diqqətdə saxlanması və tədqiq olunması öz aktuallığı ilə seçilir. Aqrar sahənin tərkib hissələrindən biri olan ariçiliq təsərrüfatları bu gün ölkəmizdə ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasında özünəməxsus rolə malikdir. Ariçiliq təsərrüfatı – bal arılarının yetişdirilməsi, saxlanması, ariçiliq məhsullarının istehsalı və dövriyyəsi ilə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada məşğul olan subyektdir.

Aqrar sahədə davamlı inkişafa nail olunması bu sahədə məhsul istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin, əmək məhsuldarlığının və kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların istifadə səviyyəsinin yüksəldilməsinin mütərəqqi texnologiyalarının tətbiqi yolu ilə məhsul vahidinə sərf olunan material və maliyyə xərclərinin

aşağı salınması, ərzaq və yeyinti məhsulları ticarətində xarici ticarət saldusunun minimuma endirilməsi ilə sıx əlaqədardır. (2, s.391).

Ölkəmizdə aqrar sahənin mövcud potensialından maksimal səviyyədə istifadə olunması yolu ilə ərzaq təhlükəsizliyinə nail olmaq və onu əldə saxlamaq, eləcə də xarici ticarət yolu ilə əlavə ehtiyatların ölkəyə cəlb olunması və istehsalın təşkili düşünülmüş plan üzrə həyata keçirilməlidir.

Arıçılıq təsərrüfatlarının təşkili, idarəetmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi-sənaye və arıçılıq təsərrüfatları məhsullarının qiymətləri arasındakı qeyri-bərabərliyin aradan qaldırılmasına, arıçılıq məhsulları istehsalçıların iqtisadiyyatın digər sahələrində olan təsərrüfat subyektləri ilə bərabər gəlir əldə etməsinin təmin olunmasına, əhəlinin tədiyyə qabiliyyətli tələbinin stimullaşdırılmasına, arıçılıq məhsulları istehsalçılarına satılan və icarəyə verilən texnikanın qiymət və tariflərinin vaxtaşırı nəzərdən keçirilməsi və təkmilləşdirilməsi, kənd sakinlərinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün qiymətlərin vaxtaşırı nəzərdən keçirilməsi üçün dövlət tərəfindən konkret tədbirlər görülməlidir.

Respublikamızda arıçılıq məhsullarının marketing sisteminin formalaşdırılması, onun məzmun elementlərinin təşəkkül tapması, idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi kimi mühüm istiqamətlər tam və yetərinə tədqiq olunmalıdır. Müasir şəraitdə istehsal olunan məhsulların istehlakçıya çatdırılması, satışının təşkili bütün istehsalçıların, o cümlədən arıçılıq təsərrüfatlarının əsas vəzifəsidir. Respublikamızda arıçılığın inkişafını sürətləndirmək məqsədilə son illərdə ayrı-ayrı bölgələrdə arı ailələrinin artırılması, eləcə də məhsuldarlığın artırılması ilə yanaşı, kənd təsərrüfatı məhsullarının satışını həyata keçirtmək üçün ölkənin paytaxtı Bakı şəhərində həyata keçirilən satış yarmarkalarında arıçılıq məhsullarının satışının təşkili xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Zənnimizcə, ticarət qaydalarını nəzərə alaraq, satış yarmarkalarının mütəmadi olaraq bölgələrdə də keçirilməsi təşkil olunmalıdır.

Müşahidələr onun göstərir ki, arıçılıq məhsullarının tədarükü, qablaşdırılması və marketinginin təşkili heç də günün tələblərinə cavab vermir. Bu sahədə dünya təcrübəsinin öyrənilməsinə ehtiyac duyulur. Odur ki, yeni hazırlanmış "Azərbaycan Respublikasında 2014-2020-ci illərdə aqrar - sənaye kompleksinin inkişafı strategiyasında bu məsələ aktual bir problem olaraq qaldırılmış və aradan qaldırılması yolları göstərilmişdir.

Aparılan araşdırmalar belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, arıçılıq təsərrüfatlarının inkişafını təmin etmək nöqtəyi - nəzərindən əsaslandırılmış tədbirlərin həyata keçirilməsi aşağıdakılardan ibarətdir:

- bazar münasibətləri şəraitində arıçılıq təsərrüfatlarının inkişafının mahiyyəti və funksiyaları açıqlanmalı, aqrar sektorun inkişafında onun rolu şərh edilməlidir;

- arıçılıq təsərrüfatlarının təşkili formaları sahəsində beynəlxalq təcrübə öyrənilib ümumiləşdirilməli və respublikamızda onun inkişaf istiqamətləri əsaslandırılmalıdır;
- arıçılıq təsərrüfatlarının təşkil olunmasının konseptual - hüquqi əsasları işlənməli və onların müasir standartlara cavab verən mütərəqqi modelləri təklif olunmalıdır;
- müasir şəraitdə respublikamızda arıçılıq təsərrüfatlarının inkişafının təşkilati-idarəetmə mexanizminin xarakterik cəhətləri aşkara çıxarılmalıdır;
- regionlar üzrə arıçılıq təsərrüfatlarının fəaliyyəti təhlil olunmalı, onların fərqli xüsusiyyətləri müəyyən edilməlidir;
- respublikamızda arıçılıq təsərrüfatlarının təşkilati-idarəetmə funksiyalarına, idarəetmə fəaliyyəti mexanizminin təşkilati-idarəetmə aspektlərinə aydınlıq gətirilməlidir;
- arıçılıq məhsullarının istehlakçılara çatdırılması və marketinginin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri açıqlanmalıdır;
- aqrar sektorda (yeyinti sənayesi) arıçılıq təsərrüfatlarının təsərrüfat fəaliyyətinin mövcud vəziyyəti və ona təsir edən amillər təhlil edilib qiymətləndirilməlidir;
- yeni iqtisadi şəraitdə arıçılıq təsərrüfatlarının formalaşması və inkişafı xüsusiyyətləri açıqlanmalıdır;
- iqtisadi islahatların mərhələlərindən asılı olaraq aqrar sektorda (yeyinti sənayesi) arıçılıq təsərrüfatlarında istehsalın artırılmasının təşkilati-iqtisadi mexanizminin formalaşması istiqamətləri verilməlidir;
- dövlətin arıçılıq təsərrüfatlarına investisiya, maliyyə dəstəyinin vasitələri ilə təmin olunmasının təkmilləşdirilməsinin zəruriliyi əsaslandırmaqla, əsas istiqamətləri müəyyənləşdirilməlidir;
- arıçılıq təsərrüfatlarının inkişafında idarəetmə, qiymət və rəqabət mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə dair elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflər işlənilib hazırlanmalıdır.

Respublikamızda statistik məlumatlara əsasən, ümumilikdə 2000-ci ildə 56972 arı ailəsi olmuşdur. Sonrakı illərdə 2012-ci ilin statistikasına görə isə bu rəqəm 225355-ə çatmışdır. Bu isə son 12 ildə respublikamızda arı ailələrinin sayının təxminən 4 dəfə artması deməkdir. Lakin, arıçılıq sahəsində əldə olunan bu nəticələr əsasən şəxsi təsərrüfatlar hesabına əldə olunmuşdur. Hesablamalar göstərir ki, ölkəmizdə arı ailəsinin sayını təqribən 5 dəfə, onun məhsuldarlığını isə 2 dəfə artırmaq mümkündür. Son 5 ildə Azərbaycanda arı ailələrinin sayı 68276 ədəd və 71.3% artmışdır. Xüsusilə Zaqatala, Şəmkir, Lerik, Balakən, Quba, Qusar, Şamaxı, İsmayilli rayonların da arıçılıq intensiv inkişaf etməkdədir.(4, səh.623-626).

Ariçılıq təsərrüfatlarının maliyyə təminatında bu gün əsasən şəxsi vəsaitlərin üstünlük təşkil etməsinə baxmayaraq, yaxşı olardı ki, bu sahəyə dövlət büdcəsi vəsaitləri, bank və bank olmayan təşkilatların kreditləri, yerli və xarici investisiyalar, beynəlxalq təşkilatların vəsaitləri də cəlb olunsun. Sadalanan maliyyə mənbələrinin təkmilləşdirilməsi yolu ilə əldə olunan vəsait əsasən istehsalın və texnologiyaların yeniləşdirilməsinə, innovasiyalara, istehsalın yeniləşdirilməsinə, inventar və avadanlıqların alınmasına, arıxanaların səmərəli işinin təşkilinə və elmi tədqiqatların aparılmasına yönəldilməlidir.

Ariçılıq sahəsində sahibkarlıq fəaliyyətinin dövlətin maliyyə dəstəyinə böyük ehtiyacı vardır. Tədqiqatlar göstərir ki, sahibkarlıq fəaliyyətinin dövlətin maliyyə dəstəyinin xüsusiyyətlərindən biri sahibkarlara qısa müddətli kreditlərin ödənilməsinin təmin olunmasıdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə, hətta Avropa ölkələrində aqrar bölməyə yönəldilən kreditlər ümumi kreditlərin 35%-ni, ABŞ-da isə 20%-ni təşkil edir. Əgər ölkəmizdə ariçılıq təsərrüfatlarına əmtəələr (avadanlıq, müxtəlif preparatlar və s.) güzəştli kredit şəklində verilsə, bu ariçılıq sahəsində sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinə, ariçılıq məhsullarının istehsalının artırılmasına, qiymətlərin aşağı düşməsinə, məhsul qıtlığının aradan qaldırılmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər.

Ariçılıq məhsulları istehsalçıların maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasında onların qiyməti mühüm əhəmiyyətə malikdir. Qiymətin müxtəlif vəzifələrin yerinə yetirməsini nəzərə alsaq, onun istehsalçıların maliyyə vəziyyətinə nə dərəcədə təsir etdiyini müşahidə edərdik. Əvvəla, qiymət stimullaşdırıcı xarakterə malikdir, odur ki, qiymət sistemi elə hazırlanmalıdır ki, istehlakçının mənafeyinə toxunmadan, istehsalçıda güclü stimula yaratsın, onu istehsalın qiymətləndirilməsinə və iqtisadi səmərəliliyin yüksəldilməsinə həvəsləndirsin. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində bu məsələ daim diqqət mərkəzində saxlanmalı, qiymət sistemi zaman keçdikcə real vəziyyət nəzərə alınmaqla, bazar münasibətlərinə uyğun olaraq inkişaf etdirilməli və təkmilləşdirilməlidir.

Ariçılıq təsərrüfatı məhsulları qiymətlərinin tənzimlənməsində istehsalçılar üçün arıxanaların ləvazimatlarla təmin olunması, yeni daha məhsuldar arı növlərinin əldə olunması, ziyanvericilərə qarşı mübarizə aparmaq üçün preparatların və digər maddi - texniki resursların qiymətlərinin dövlət tənzimlənməsinin həyata keçirilməsi vacib məsələlərdəndir. Çünki, ariçılıq təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların

maliyyə vəziyyətinə təsir edən amillər içərisində satınalma (tədarük) qiymətləri xüsusi yer tutur. Ariçılıq təsərrüfatı məhsulları qiymətlərinin azad rəqabət əsasında formalaşması imkanları iqtisadiyyatın digər istehsal sahələrinə nisbətən məhdud xarakter daşıyır. Bu isə ariçılıq məhsullarının qiymətlərinin səviyyəsinə müdaxilələrin olması, infrastrukturların lazımi səviyyədə formalaşması ilə bağlıdır.

Ariçılıq təsərrüfatlarında qiymət mexanizminin təkmilləşdirilməsi vacib məsələlərdəndir. Ölkəmizdə istehsal olunan ariçılıq təsərrüfatı məhsullarının maya dəyəri ilə onların satın alınma (tədarük) qiymətləri arasında çox böyük fərq vardır. Odur ki, hazırda satın alınma qiymətləri əksər hallarda onun istehsalına sərf olunan xərcləri ödəmir, yaxud da birtəhər ödəyir ki, bu da sahibkarların maliyyə vəziyyətini ağırlaşdırır və onların məhsul istehsalı ilə məşğul olmaq arzusunı azaldır. Sonda sahibkarlar ariçılıq sahəsinə vəsait qoymağa maraqlı olmurlar. Odur ki, digər vəzifələrlə yanaşı, ölkənin ərzaq təhlükəsizliyini, əhalinin ariçılıq məhsullarına olan tələbatının daxili imkanlar hesabına təmin edilməsi üçün ariçılıq təsərrüfatı məhsulları qiymətlərinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi həyata keçirilməlidir. Bu məqsədlə ilk növbədə ariçılıqda qiymət sistemi düzgün müəyyənləşdirilməli, elmi cəhətdən əsaslandırılmalıdır. Yalnız, belə olduqda ariçılıq təsərrüfatları məhsulları istehsalının stimullaşdırılmasına və sonda daxili ərzaq bazarının ariçılıq məhsullarına olan tələbatının yerli istehsal hesabına təmin olunmasına və qorunmasına nail olmaq mümkün ola bilər.

Aparılan araşdırmalardan məlim olur ki, ariçılıq təsərrüfatlarına dövlət dəstəyi artırılarsa, bu sahədə olan nöqsan və çatışmamazlıqların aradan qaldırılması yolu ilə daha yüksək göstəricilərin əldə olunması mümkündür. Bunun üçün respublikamızın təbii iqlim şəraiti və bitki örtüyünün zəngin olduğu ərazilərdə iri ixtisaslaşdırılmış ariçılıq təsərrüfatları yaradılmalıdır.

Bu gün Respublikamızda dövlətin apardığı aqrar siyasət, aqrar iqtisadiyyatın tənzimlənməsinə xidmət edir. Bazar münasibətləri şəraitində dövlətin aqrar siyasətinin məqsədi – aqrar sahədə çoxnövlü iqtisadi münasibətlərin yaranmasına şərait yaratmaqla, azad sahibkarlığın inkişafına, müxtəlif mülkiyyət formalarına əsaslanan yeni təsərrüfatçılığın azad rəqabət əsasında fəaliyyətini təmin etməklə, ölkə əhalisinin ərzaq və kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbatının əsas etibarilə yerli mənbələr hesabına ödəməkdən ibarətdir.

ƏDƏBİYYAT

1. "Ariçılıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 02 fevral Bakı 2009-cu il. səh.7. 2. Allahverdiyev, H.B. "Davamlı iqtisadi inkişaf şəraitində iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi alətləri və onların tətbiqinin səmərəliliyi". Maliyyə və uçuş jurnalı, 2008. № 12, s.20-22. 3. Sultanlı, H.Q. "Bal arıları aləmində" Bakı 2011. səh 410. 4. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycan kənd təsərrüfatı. 2013. səh 623-626.

**Перспективы развития пчеловодства в республике
Ю.А. Гумбатов**

Благодаря государственной поддержке развитию пчеловодства, возможно, преодолеть имеющиеся в этой области недостатки и достичь высокие показатели. Учитывается природно-климатические условия и богатый растительный покров республики, целесообразно создавать специализированные пчеловодческие хозяйства.

Ключевые слова: пчеловодство, финансовая поддержка, аграрный сектор, предпринимательства

Prospects for the development apiculture in the country

Y.A.Humbatov

Due to government support in developing apiculture, may overcome the shortcomings in this sector and achieve high performance. Take into account the climatic conditions and rich vegetation of the Republic, it is advisable to create customized bee farms.

Key words: Beekeeping, financial support, agricultural sector, entrepreneurship
